

*Відгук отримано
29.11.2021 р.
Голова
вченої
проф.
Тетяни
Юрїївни
Головатенко
спеціалізованої
ради ДФ
№ 26.133.017*

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.017
у Київському університеті
імені Бориса Грінченка
доктору педагогічних наук, професору
завідувачу кафедри теорії та історії педагогіки
Педагогічного інституту
Хоружій Людмилі Леонідівні

Відгук

офіційного опонента **Матвієнко Олени Валеріївни**, доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри педагогіки та методики початкового навчання, заступник декана з наукової роботи та міжнародних зв'язків Педагогічного Факультету Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова на дисертаційну роботу **Головатенко Тетяни Юрїївни** «Тенденції професійної підготовки вчителів початкової школи у закладах вищої освіти країн Бенілюксу», подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

1. Актуальність теми дослідження. Інтеграція вищої освіти України в європейський освітній простір актуалізує проблему приведення освітньої системи України у відповідність до європейських стандартів. Одним із першочергових завдань у цьому контексті є реформування системи професійної підготовки вчителів початкової школи з урахуванням європейського досвіду. З огляду на це значний інтерес становить дослідження тенденцій професійної підготовки вчителів початкової школи в країнах Бенілюксу, які близькі до України за структурою освіти (трицикловість структури, бінарний характер системи вищої освіти, варіативність підготовки майбутніх вчителів) та філософським підґрунтям організації процесу професійної підготовки вчителів початкової школи (організація освітнього процесу на основі студентоцентрованого та компетентнісного підходів). Нормативно-правовою основою вивчення європейського досвіду професійної підготовки вчителів початкової школи та реформування галузі є Закони України «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), «Про загальну середню освіту» (2020), «Про освіту дорослих» (проект 2021), Концепція

розвитку педагогічної освіти (2018), Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 р. (2016), Державний стандарт початкової освіти (2018), «Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки» (2020), професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020), а також Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої (2017).

Таким чином, вищезазначене *підтверджує актуальність теми дисертаційного дослідження* Тетяни Юріївни Головатенко «Тенденції професійної підготовки вчителів початкової школи у країнах Бенілюксу» для вирішення сучасних професійно-педагогічних завдань та вказує на доцільність її вивчення на теоретико-експериментальному рівнях.

Дисертаційне дослідження Т.Ю. Головатенко виконано відповідно до наукової теми Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка «Нова стратегія професійної підготовки педагога в умовах євроінтеграції» (2016 – 2021) (державний реєстраційний номер 0116U002963). Тема дисертації затверджена Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (Протокол №12 від 14.12.2017 р.), уточнена Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (Протокол №8 від 23.09.2021 р.). Тема узгоджена Міжвідомчою радою з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології в Національній академії педагогічних наук України (Протокол №1 від 30.01.2018 р.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз матеріалів дисертаційного дослідження, дає підстави для висновку щодо обґрунтованості та достовірності наукових положень і висновків, оскільки дисертанткою, здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз та узагальнення науково-педагогічних праць учених й освітньої нормативно-правової бази з проблеми дослідження.

З метою виокремлення тенденцій професійної підготовки вчителів початкової школи у країнах Бенілюксу Тетяни Юріївни Головатенко проаналізовано соціально-економічні передумови реформування вищої педагогічної освіти у цих країнах. У роботі окреслено, що історичними передумовами є тісні історичні зв'язки окремих регіонів Західної Європи та значна роль мов у становленні держави. Політичними передумовами є

утворення торгово-митного союзу Бенілюкс, спільна освітня політика країн щодо взаємовизнання дипломів кожної з освітніх систем союзу. Соціальними передумовами визначено зростання кількості населення, висока щільність населення та суспільний мультилінгвізм країн, зменшення набору на педагогічні спеціальності. Економічними передумовами визначено високий рівень видатків на освіту, відносно невисокий рівень заробітної плати вчителів. Аналіз передумов дозволив системно підійти до вивчення предмета дослідження на засадах освітологічної парадигми (вивчення систем та підсистем освіти, внутрішніх та зовнішніх чинників, які впливають на систему освіти, а також внутрішніх детермінант розвитку такої системи).

Автором ґрунтовно вивчено нормативно-правове підґрунтя реформування системи професійної підготовки вчителів початкової школи у країнах Бенілюксу, проаналізовано наукові положення та висновки дослідників у межах освітологічної парадигми; компетентнісного підходу в освіті, середовищного підходу в освіті, компаративної педагогіки; професійної підготовки вчителів початкової школи, а також праці зарубіжних дослідників з проблеми дослідження. Зазначено, що на загальноєвропейському рівні на утворення тих чи інших тенденцій професійної підготовки вчителів початкової школи впливають норми «м'якого права», а на рівні окремих країн – норми «жорсткого права». Вивчення наукового дискурсу засвідчило багатогранність наукових підходів до вивчення проблеми та дозволило виявити окремі її аспекти: управління системою професійної підготовки вчителів початкової школи, впровадження компетентнісного підходу до професійної підготовки, змістово-технологічне забезпечення підготовки вчителя початкової школи, урахування мовного питання у системі професійної підготовки, моделювання освітнього середовища педагогічного ЗВО, що має значення для подальшого аналізу та систематизації тенденцій професійної підготовки вчителів початкової школи у країнах Бенілюксу.

На підставі здійсненого аналізу основних підходів до тлумачення базових понять дослідження було уточнено поняття «професійна підготовка вчителя початкової школи у країнах Бенілюксу» – системний, неперервний, керований та динамічний процес, який є результатом впливу історичних та соціокультурних чинників на освіту, кінцевою метою якого є сформованість професійно значущих компетентностей вчителя початкової школи з урахуванням його функціональних обов'язків, а результатом – суб'єктивний стан готовності суб'єкта до виконання професійних функцій вчителя початкової школи. Поняття «професійна компетентність вчителя початкової школи у країнах Бенілюксу» уточнено як здатність особи успішно виконувати

функції вчителя початкової школи, що є результатом комплексу професійних знань, умінь, навичок, ставлень та ціннісних орієнтацій, а також відображенням національних особливостей системи освіти. Ці поняття слугували допоміжною основою для уточнення базового поняття дослідження – «тенденції професійної підготовки вчителів початкової школи», яке уточнено як спрямований розвиток відкритої та синергетичної системи професійної підготовки вчителів початкової школи, що за своєю сутністю є результатом впливу комплексу історичних, політичних, соціальних, економічних та освітніх чинників, які є детермінантами розвитку цієї системи.

Зазначено, що професійна підготовка вчителів початкової школи у країнах Бенілюксу є варіативною, що представлено у різних її моделях. За рівневим принципом виокремлено групу структурних моделей освіти (бінарна, унітарна, диференційна), які описують структуру системи освіти; групу функціональних моделей (паралельна та послідовна), які описують співвідношення між теоретичною та практичною підготовкою вчителів початкової школи, та моделей підготовки випускника (вчителя початкової школи, який може навчати всіх предметів у початковій школі (“generalist teacher”), трьох предметів у початковій школі (“semi-specialist teacher”) та іноземної мови у початковій школі (“specialist teacher”).

З метою визначення тенденцій було проаналізовано декрети та закони про створення ЗВО та організацію освітнього процесу у ньому, описи освітніх програм та навчальні плани, положення, що регламентують вступ до ЗВО та проходження практичної підготовки у ньому.

За рівнем узагальнення (загальноєвропейський, національний, інституційний) виокремлено спільні та відмінні тенденції професійної підготовки вчителів початкової школи. На загальноєвропейському рівні спільними тенденціями є такі: фундаменталізація професійної підготовки; стандартизація вимог до професійних функцій вчителя; студентоцентрованість системи внутрішнього забезпечення якості освіти; варіативність моделей професійної підготовки; інтернаціоналізація системи фахової підготовки вчителя початкової школи; впровадження політики мультилінгвізму в освітній процес.

Відмінними тенденціями на загальноєвропейському рівні визначено такі: диверсифікація шляхів здобуття педагогічної освіти; функціонування системи зовнішнього забезпечення якості освіти; різнорівневість кодифікації компетентностей вчителя; оновлення механізмів забезпечення внутрішньої та зовнішньої співпраці ЗВО; реалізація політики мультилінгвізму в освітніх системах.

На національному рівні було виокремлено такі спільні тенденції: державне регулювання мережі педагогічних ЗВО; забезпечення партнерства ЗВО та роботодавців; запровадження механізмів відбору мотивованих осіб до роботи вчителем початкової школи; забезпечення вчителя початкової школи державними соціальними гарантіями. Відмінними тенденціями визначено: запровадження механізмів відбору мотивованих осіб при вступі до ЗВО або при оформленні на посаду вчителем початкової школи; створення оптимальних умов для адаптації молодих фахівців з боку громад та закладів освіти; надання вчителю початкової школи статусу державного службовця.

На інституційному рівні виокремлено такі спільні тенденції: впровадження міждисциплінарної інтеграції у межах освітніх програм; диджиталізація та технологізація системи професійної підготовки; реалізація компетентнісного підходу. Відмінними тенденціями визначено такі: множинність підходів до міжпредметної інтеграції; різновекторність диджиталізації освітнього середовища ЗВО.

Виокремлені тенденції є підґрунтям для подальшого визначення рекомендацій щодо впровадження перспективного досвіду професійної підготовки вчителів початкової школи в Україні з урахуванням досвіду країн Бенілюксу.

3. Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що *вперше* здійснено комплексний компаративний аналіз проблеми професійної підготовки вчителів початкової школи у ЗВО країн Бенілюксу, в основу якого покладено освітологічну парадигму; для порівняння систем професійної підготовки вчителів початкової школи України та Бенілюксу схарактеризовано варіативні моделі країн цього регіону, які структуровано за рівневим принципом: структурні (бінарна, унітарна, диференційна), функціональні (паралельна та послідовна), моделі підготовки випускника (вчителя початкової школи, який може навчати всіх предметів у початковій школі (“generalist teacher”), трьох предметів у початковій школі (“semi-specialist teacher”) та іноземної мови у початковій школі (“specialist teacher”); за рівнем узагальнення (загальноєвропейський, національний, інституційний) виокремлено спільні тенденції (фундаменталізація професійної підготовки; стандартизація вимог до професійних функцій вчителя; студентоцентрованість системи внутрішнього забезпечення якості освіти; варіативність моделей професійної підготовки; інтернаціоналізація системи фахової підготовки; впровадження політики мультилінгвізму в освітній процес тощо) та відмінні тенденції професійної підготовки вчителів початкової школи, визначення яких обумовлено специфікою їх реалізації в кожній освітній системі країн Бенілюксу; розроблено рекомендації щодо

імплементатії перспективного досвіду професійної підготовки вчителів початкової школи країн Бенілюксу у вітчизняну освітню практику на нормативно-правовому, організаційному та змістово-методичному рівнях; *уточнено* зміст понять «професійна підготовка вчителя початкової школи у країнах Бенілюксу», «професійна компетентність вчителя початкової школи у країнах Бенілюксу», «тенденції професійної підготовки вчителів початкової школи»; *подальшого розвитку набули* наукові положення щодо змісту, форм та методів професійної підготовки вчителів початкової школи.

4. Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Апробація результатів дослідження здійснювалася на наукових конференціях різного рівня (14 міжнародних та 13 всеукраїнських). Основні результати дослідження відображено у 18 публікаціях, з них 1 публікація у співавторстві опублікована у закордонному виданні, проіндексованому в базі даних Scopus; 4 одноосібні статті в наукових фахових виданнях України з присвоєнням категорії «Б»; 13 публікацій, у яких додатково відображені результати дослідження.

5. Практичне значення одержаних результатів полягає у підготовці навчально-методичного комплексу для викладачів ЗВО, що містить: робочі програми навчальних дисциплін «Іноземна мова з методикою навчання», «Іншомовна освіта: Іноземна мова з методикою навчання», «Сучасні технології навчання іноземної мови в початковій школі», електронні навчальні курси до відповідних дисциплін для здобувачів першого (бакалаврського) рівня освіти, критеріально-діагностичний інструментарій визначення готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи у мультилінгвальному освітньому середовищі, методичний відеосупровід для вчителів, що розміщений на YouTube каналі «Методичний hub для вчителів початкової школи» (shorturl.at/atuSX).

Запропоновані матеріали можуть бути використані при формуванні регулятивних документів у сфері освітньої політики України в частині розгляду питань стандартизації професійної підготовки вчителів початкової школи, а також при організації освітнього процесу підготовки вчителів початкової школи; у формальному та неформальному навчанні студентів ЗВО та системі післядипломної педагогічної освіти в контексті проведення тренінгів, майстер-класів, вебінарів з підвищення кваліфікації вчителів початкової школи.

Основні положення та результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Київського університету імені Бориса Грінченка (Акт № 23-н від 19.08.2021); Інституту педагогіки НАПН України (Акт № 369 від 20.09.2021);

Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (Акт від 21.09.2021); Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» (Акт №1/1153 від 05.10.2021).

6. Зауваження та дискусійні положення до дисертації.

У цілому слід відзначити високий науковий рівень розробок здобувача в результаті проведених досліджень, обґрунтованість отриманих результатів та вказати на певні дискусійні положення і зауваження до роботи.

1. Позитивним є те, що авторка ґрунтовно проаналізувала базові поняття дослідження (розділ 1) однак, з нашої точки зору, глибшої аргументації потребує розкриття наукових підходів на основі яких базується проведене дослідження, та розкриття кожного з них щодо значимості для розв'язання окреслених завдань дослідження.
2. У роботі ґрунтовно висвітлено вітчизняний досвід ЗВО щодо підготовки майбутніх учителів початкової школи, проте, на нашу думку, робота більше б виграла в цьому контексті, якби було розкрито досвід професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів щодо вирішення досліджуваної проблеми в зарубіжних країнах, з огляду на інтеграцію України європейський освітній простір.
3. Робота відповідає атрибутивним вимогам компаративного дослідження, але, на мою думку необхідно чітко показати критерії порівняння, на яких авторка базується в дослідженні.
4. Робота містить значну кількість додатків, що підсилює її та вважаємо за доцільне доповнити додатки матеріалами, що стосуються змісту робочих програм навчальних дисциплін «Іноземна мова з методикою навчання», «Іншомовна освіта: Іноземна мова з методикою навчання», «Сучасні технології навчання іноземної мови в початковій школі» які подані автором як практичне значення одержаних результатів та більш чітко зазначити, що було в них враховано з досвіду професійної підготовки вчителів початкової школи у країнах Бенілюксу.
5. На нашу думку автору не варто було подавати у додатки матеріал якій не відповідає завданням дослідження, а саме «Критеріально-діагностичний інструментарій визначення готовності майбутніх учителів початкової школи до роботи в мультилінгвальному освітньому середовищі» (додаток X), проте варто було у додатках подати більш узагальнений матеріал відповідно до 5 завдання дослідження.

Разом з тим, висловленні зауваження та пропозиції мають дискусійний та рекомендаційний характер і не знижують теоретичної та практичної цінності проведеного дисертаційного дослідження, яке є цілісним, має наукову новизну і практичне значення. Висновки дисертації сформульовано відповідно до завдань дослідження та отриманих результатів, які в повній мірі відображають основний зміст роботи.

З аналізу тексту дисертації офіційним опонентом вбачається дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності в повному обсязі.

7. Загальна оцінка дисертації.

На основі вищезазначеного стверджуємо, що дисертаційна робота Головатенко Тетяни Юріївни «Тенденції професійної підготовки вчителів початкової школи у закладах вищої освіти країн Бенілюксу» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, що містить наукові результати з актуальної проблеми, які мають наукову новизну, теоретичне і практичне значення, не порушують академічної доброчесності та в повній мірі висвітлені у публікаціях дисертантки. Дисертаційна робота Т. Ю. Головатенко відповідає тимчасовому порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р. (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами), а її автор **Головатенко Тетяна Юріївна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

**Офіційний опонент,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та
методики початкового навчання
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова**

О. В. Матвієнко